

Mindekultur i fire danske købstæders kirker

Inde i de danske kirker kan alle stadig i dag se utallige navne på forskellige genstande og møbler. Det kan være på altertavler, lysestager eller store mindetavler. Hvorfor optræder disse navne på kirkeinventaret, og hvem var disse personer? Flere af indskrifterne beretter om, at der var tale om donationer. Dette var eksempelvis tilfældet med en ny altertavle, som Trinitatis Kirke i Fredericia modtog i 1691. Den blev doneret af byens tolder Peder Skou. Som modydelse fik toldereren lov til at bygge en lukket herskabsstol på kirkens nordlige væg og en muret begravelse under korets gulv.¹ De danske kirker modtog således efter reformationen fortsat en mængde donationer, og som eksemplet viser, var der ikke nødvendigvis tale om en ren, from, ugenældt gave. Med gaven kom et krav eller i det mindste en forventning om en form for gengave. Denne bog undersøger netop dette fænomen. Hvordan blev danske købstadskirker præget af kirkernes brugere i 1600- og 1700-tallet? Med grundlag i gavegivningen bidrager bogen til at give en bredere forståelse af købstadssamfundet i Danmark i de år med kirken som et socialt samlingspunkt.

Kirken var et rum, der kunne bruges til at fremme religiøse, personlige og offentlige formål. Dette skete blandt andet gennem donationer af forskellige genstande og gennem oprettelse af gravpladser eller mindesteder. Dette fandt allerede sted i den katolske middelalder, hvor der var en religiøs drivkraft bag mange donationer til kirkerne. Det var især ønsket om sjælens frelse eller frygten for fortabelse, der var de personlige baggrunde for donationer i middelalderen, men samtidig kunne der også være verdslige eller menneskelige bag-

1 DK Kirker, Vejle Amt, s. 310ff.

Altartavlen i Trinitatis Kirke. Foto: Sarah H. Holmgreen

grunde. Den kolossale overførsel af rigdomme til kirken i middelalderen havde dybtgående sociale, politiske og økonomiske konsekvenser for middelalderens befolkning, og der blev ofte etableret tætte relationer mellem de personer, der gav gaver til kirkerne, og de kirkelige institutioner, der modtog gaverne.²

Den materielle genstand havde dermed flere funktioner. Der var en praktisk funktion, som eksempelvis lysestage eller messehagel, der kunne være en forskønnende funktion, og der kunne være en forbindelsesskabende funktion mellem donator og modtager. En donation til en kirke kunne indgå i flere forbindelser, der knyttede giver og modtager (kirke/Gud og sognefolk) sammen på forskellige måder.

² Ingesman 1996, s. 3ff.

Kirkerne modtog alle gaver, men lokale forhold var udslagsgivende for donationens forskellige funktioner. Krige, skiftende konfessioner og tanker påvirkede alle lokale forhold. En undersøgelse af denne art kræver derfor flere parametre. Et sammenlignende sigte er nødvendigt sammen med en længere undersøgelseshorisont. På denne måde kan man se nuancerne over tid og på tværs af forskellige byer. Der var eksempelvis stor forskel på, hvordan de danske byer og deres borgere håndterede både nedgangstider og opgangstider. Disse nuancer kan kun blive synlige, hvis man betragter dem over længere tid og på tværs af bygrænser.

Det er relevant at se på gaver doneret til kirker på et overordnet niveau, men for at få en større indsigt i donationer og hensigter skal vi her foretage en nøjere historisk undersøgelse af de økonomiske vilkår for en række købstadskirker, der historisk set adskiller sig fra hinanden: Fredericia (Trinitatis Kirke og Sct. Michaelis Kirke), Vejle (Sct. Nicolai Kirke), Horsens (Sct. Ibs Kirke og Klosterkirken) og Kolding (Sct. Nikolaj Kirke).

Fredericia er på mange måder et spændende undersøgelsesområde på grund af sin specielle historie. Byen blev grundlagt i 1650 som fæstningsby, nedbrændt og genopbygget i 1660-1667 og tildelt asylret og religionsfrihed for kristne konfessioner og jøder i 1674 og 1682. Det er her muligt at inddrage to evangelisk-lutherske kirker, hvoraf den ene fra omkring 1700 blev til garnisonskirke. Vejle var derimod en dansk købstad, der i middelalderen ikke havde en særligt fremstående placering. Efter reformationen var der én sognekirke, Sct. Nicolai Kirke. Byen havde en vis fremgang i 1500-årene og starten af 1600-tallet, men en stor nedgang i anden halvdel af 1600-tallet og i 1700-årene, hvor det blev seriøst debatteret, om byen skulle nedlægges og tvangsflyttes til Fredericia.

Horsens var en købstad med et rigt handelsliv, hvor de to sognekirker, Sct. Ibs Kirke og Horsens Klosterkirke, nød godt af købmændenes donationer. Kolding var i modsætning til de øvrige byer en kongelig lens-/amtsby med Koldinghus Slot som den dominerende bygning. Bykirken og slotskirken blev begge præget af dette. Byen var i tilgift grænseby mellem det danske kongerige og hertugdømmet Slesvig.

Kort over Danmark 1626 af englænderen John Speed. Foto: Museerne i Fredericia

Disse fire udvalgte købstæder yder ikke et komplet billede over alle danske købstæder, men det er heller ikke formålet med denne bog. Disse byer vil derimod vise, hvordan mindekulturen kunne udfolde sig i fire vidt forskellige købstæders sognekirker, og det vil udvide og nuancere vores forståelse af 1600- og 1700-tallet, hvor donationer til kirkerne og fremvisning af sociale hierarkier i kirkerummet var helt almindelige.